Opetus- ja kulttuuriministeriö 30.5.2022
Talousjohtaja Pasi Rentola

Eduskunta

Hallintovaliokunta

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto

Hallintovaliokunnan kokous 2.6.2022

Asia:

HE 68/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistukseen liittyvän rahoituslainsäädännön muuttamiseksi

Hallituksen esityksen mukaisesti muutettaisiin hyvinvointialueiden rahoituksesta annettua lakia, kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia, sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta annettua lakia, verotusmenettelystä annettua lakia, tuloverolakia ja valtiokonttorista annettua lakia.

Lakimuutosten yhteydessä tarkistetaan erityisesti hyvinvointialueiden rahoitukseen liittyviä laskentaperusteita ja laskennan perusteena olevien toteutuneiden kustannusten pohjavuosia. Lisäksi tarkistettaisiin kuntien peruspalveluiden valtionosuuksien määräytymiseen liittyviä yksityiskohtia ja täsmennetään kunnilta hyvinvointialueille siirrettävien kustannusten määräytymisperusteita ja kustannusten laskentatapaa. Lisäksi lainsäädäntöön tehdään lukuisia teknisluonteisia tarkistuksia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin esitettyjä muutoksia perusteltuina ja kiinnittää lisäksi huomiota seuraaviin näkökohtiin.

Hallituksen esityksen mukaisesti kuntien vuoden 2023 tuloveroprosentin leikkausprosentiksi säädettäisiin 12,64. Kuluvana vuonna kuntien nettokustannukset ovat noin 36,3 miljardia euroa. Tästä hyvinvointialueille siirtyvien tehtävien osuus on 21,2 miljardia euroa ja kuntiin jäävien tehtävien kustannus on 15,1 miljardia euroa. Hyvinvointialueen järjestämisvastuulle siirtyvät tehtävät ovat muodostaneet keskimäärin 58 prosenttia kuntien käyttötalousmenoista. Kunnittain vaihteluväli on ollut suuri, alimmillaan kustannukset ovat olleet noin 44 prosenttia ja enimmillään noin 75 prosenttia kunnan käyttötaloudesta. Pienimmissä kunnissa, joissa väestö on iäkästä, sosiaali- ja terveydenhuollon menojen osuus käyttötaloudesta on keskimääräistä korkeampi. Suuremmissa kunnissa ja erityisesti kasvukeskuskunnissa vastaava osuus on pienempi. Käyttötalousmenojen jakauman muutos tarkoittaa, että kuntien lakisääteiset tehtävät ja käyttötalous painottuvat uudistuksen jälkeen pääosin varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetukseen. Kyseisen toimialan osuus kuntien käyttötalousmenoista vaihtelee nykyisin kuntakohtaisesti huomattavasti, mutta keskimäärin opetus- ja kulttuuritoimi on muodostanut käyttötalousmenoista noin kolmanneksen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että kuntien tulojen ja käyttötalousmenojen pienentymisen sekä uudelleen kohdentumisen seurauksena uhkana on, että mahdolliset käyttötalouden sopeutustoimet tulevat jatkossa kohdistumaan aiempaa enemmän esi- ja perusopetukseen sekä varhaiskasvatukseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää myös oikeana rahoitusjärjestelmämuutosten vaikutusten arvioinnin lähtökohtaa, jossa vaikutuksia kuntatalouteen on arvioitu vertaamalla ennen uudistusta vallinnutta kunnan talou-

den tasapainotilaa uudistuksen jälkeiseen tasapainotilaan päivitetyillä vuoden 2022 tiedoilla. Näin lähtökohtana on kunnan talouden tasapainotila uudistusta edeltäneessä tilanteessa eikä uudistuksen tavoitteena tule olla kunnan taloudessa mahdollisesti vallitsevan epätasapainotilan korjaaminen, vaan uudistusta edeltävän kunnan tulorahoitusaseman säilyttäminen mahdollisimman ennallaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että rahoituksen siirto hyvinvointialueelle pienentää kuntien taloudellista liikkumatilaa ja kuntien rahoituksen ja tehtävien yhteyteen tulee jatkossa kiinnittää aikaisempaa enemmän huomioita myös kuntatasolla. Perusteena on kuntien toimintaympäristön muutoksista aiheutuvan palvelutarpeen eriytyminen erityisesti ikärakenteen osalta. Tällä hetkellä perusopetuksen aloittavan ikäluokan suuruus on noin 58 000 kun taas kuluvana vuonna syntyneiden aloittaessa perusopetuksen vuonna 2029 ikäluokan suuruus on noin 46 000. Näin palvelutarve laskee seitsemässä vuodessa noin 20 prosentilla ja lasku kohdentuu erityisesti asukasmäärältään pienempiin kuntiin, jotka sijaitsevat useimmiten myös harvaan asutuilla seuduilla. Palvelurakenteita ja kustannustasoa ei ole mahdollista sopeuttaa ikäluokkien pienentymisen suhteessa, jolloin palveluiden järjestämisen yksikkökustannukset eriytyvät kuntien välillä.